

Рижов С. М.

СПАДЩИНА О. КАНДИБИ (ОЛЬЖИЧА)

Історіографічний нарис про долю видатного вченого-археолога, неординарну постать політика, культурного діяча і поета.

Видатний український вчений-історик, археолог, поет, публіцист, політичний і культурний діяч Олег Кандиба (Ольжич) народився 8 липня 1907 року в м. Житомирі. Його батько - Олександр Іванович Кандиба (знаний поет-лірик О. Олесь) закінчив Харківський ветеринарний інститут і все життя поєднував обтяжливу службу в різних установах із плідною літературною діяльністю. Мати - Віра Антонівна Свадковська, слухачка Бестужівських курсів у Санкт-Петербурзі, за освітою була вчителькою і викладала іноземні мови. Вважають, що рід Кандиб сягає доби українського козацтва. Їхній родовід пов'язують з іменем Корсунського полковника, згодом Ніжинського полкового обозного та конотопського сотника Федора Кандиби [1]. Щоправда, наприкінці XIX ст. рід Кандиб збіднів і поступово занепав.

У 1909 р. Олександр Іванович знайшов роботу в Києві і перевіз сім'ю у нове помешкання в центрі міста, але згодом родина переселяється

у передмістя Пуша-Водиця, де й проходять дитячі та юнацькі роки Олега Кандиби. Хлопчик змалку виявив неабиякі здібності - рано починає читати й писати, грати на музичних інструментах, виказує хист до мов, добре малює, що стало у пригоді в його науковій праці [2]. Перша світова війна, революція і громадянська війна перевернули життя родини Кандиб. У лютому 1918 р. О. Олесь було заарештовано і він лише дивом не загинув. Рятуючись, він виїздить з Києва й емігрує до Угорщини, де у Будапешті у 1919 р. стає культурним аташе українського представництва уряду УНР. Сім'я пережила всі страхоття тих часів. Олександр Іванович піклувався долею дружини та сина, і завдяки його клопотанням через Міжнародний Червоний Хрест вдалося домогтися дозволу на виїзд сім'ї за кордон. У січні 1923 р. Олег з матір'ю прибувають до Берліна, де їх чекав О. Олесь. Уже разом вони переїжджають до Чехо-Словаччини й оселяються у Празі, а згодом перебираються

до Горніх Черношиць, потім до Ржевниць. У Чехо-Словацькій республіці отримало притулок багато українських політичних діячів, науковців, митців, воєнків Визвольних змагань. Влада республіки, насамперед президент Т. Масарик, не забули про допомогу, що їй надав уряд УНР у формуванні на території України чеських легіонів із військовополонених, і тим самим сприяв утворенню незалежної держави чехів і словаків. Уряд республіки підтримував підготовку фахівців для майбутньої незалежної України. На кошти держави утримувалися українська гімназія, три вищі навчальні заклади, громадські українські організації, культурні зібрання, преса. На новому місці у складних умовах юний Олег докладає чимало зусиль для вивчення мови і закінчення середньої освіти, цікавиться історією і культурою країни, що надала притулок. Важливим було те, що Олег міг спілкуватись з українською емігрантською інтелігенцією, тобто перебувати у тому середовищі, що врешті-решт сформувало світогляд О. Кандиби.

У 1924 році він із відзнакою складає іспит на атестат зрілості на курсах Українського громадського комітету в Празі й вирішує присвятити себе вивченню філософії, літератури, прадавній історії. Того ж року він вступає на філософський факультет Кардового університету й одночасно записується на літературно-історичний відділ Українського педагогічного інституту ім. М. Драгоманова. У Карловому університеті спеціалізується з археології та історії мистецтва, відвідує семінари професорів Стоцького, Високого, Фаустека, Матейчека і провідного археолога, етнографа, історика-слависта Любора Нідерле. Цей видатний чеський вчений називав Олега Кандибу серед своїх найздібніших учнів [3]. Він також слухає лекції Л. Білецького (українська література), В. Щербаківського (археологія), Д. Антоновича (історія мистецтва), Д. Дорошенка та В. Бідного (історія) [4]. У навчальному закладі викладали й інші відомі українські вчені з еміграції - Л. Чикаленко (учень Хв. Вовка), І. Борковський, Я. Пастернак, з якими міг спілкуватися молодий студент [5].

Під час навчання Олег написав чотири праці: «Перегляд поглядів на мальовану неолітичну кераміку», «Розкопки в Галичині 1928 р.», «Галицька мальована кераміка», «Погляди Грушевського на початки людської громади» [6]. У першій роботі наведено основні гіпотези щодо походження й еволюції трипільської культури. У другій і третій розвідках Олег описував свої археологічні знахідки, а також на основі декору кераміки детально проаналізував і охарактеризу-

вав матеріальну культуру трипільських пам'яток Галичини. У четвертій праці аналітично розглянуто дослідження М. Грушевського. Перші три праці органічно переросли у докторську дисертацію. Ще перед закінченням університету О. Кандиба опрацьовує зібрання старожитностей у кількох музеях Львова. Після того, як Наукове товариство ім. Шевченка надало кошти, Олег Кандиба у 1928-1929 рр. провів розвідки та розкопки на пам'ятках трипільської культури, серед яких найцікавішими є Більче Золоте (Парк, печера Вертеба), Вигнанка, Городниця над Дністром, Бучач, Заліщики, Касперівці, Кошилівці (Обоз), Ланівці, Новосілка-Костюкова [7].

На поселенні біля с Ланівці він розкопав рештки наземних глинобитних споруд, які одночасно потрактував як залишки знищених пожежею жител, а не ритуально-поховальних комплексів. Детальна фіксація дала змогу навіть приблизно реконструювати будинки, які мали частково глиняну підмазку долівки, глинобитні зовнішні стіни та перекриття стелі, тобто складну вертикальну конструкцію. У Заліщиках було досліджено ями і знайдено чималий і виразний керамічний матеріал. На поселенні Добрівляни Олег вивчав культурні залишки (ями), що свідчили про два послідовні періоди заселення цієї місцевини. Особливо важливими виявились розкопки в печері Вертеба біля села Більче Золоте. Цей унікальний об'єкт свого часу досліджували польські археологи А. Кіркор, Г. Оссовський, В. Деметрикевич, але завдяки зусиллям О. Кандиби археологічна наука поповнилась важливою інформацією. Значення розкопок полягає в тому, що вдалося простежити стратиграфію пам'ятки. Біля стін проходів, у малій залі та біля великої брами Кандиба дослідив два культурні шари, розділені стерильним прошарком. У верхньому шарі виявлено перевідкладені фрагменти кераміки, людські кістки, уламки каміння. Знахідки з непорушеного шару пов'язувались із матеріалами двох різночасових пам'яток трипільської культури на галицькому Поділлі. З нижнього шару походить більш рання кераміка більченського типу, а посуд з верхнього шару належить до пізнішого кошилівецького типу. Знайдені матеріали з Ланівців вчений порівнював зі знахідками поселення Городниця над Дністром, а кераміку з Добрівлян - з посудом Городниці Медоборської та Вигнанки. Він не просто зафіксував знахідки, а вніс їх у перелік уже відомих трипільських пам'яток. Таким чином, застосована О. Кандибою методика розкопок дала змогу виявити стратиграфію низки пам'яток. Вона і досі є основою для побудови типологічної

класифікації кераміки, а отже, й еволюційної схеми розвитку трипільського розписного посуду Наддністрянщини.

У 1930 р. О. Кандиба захищає докторську дисертацію «Неолітична мальована кераміка Галичини», що ґрунтувалась на детальному вивченні керамічних комплексів трипільських поселень. Були використані матеріали з фондів музеїв Львова, Кракова та Праги, а також власні, знайдені під час археологічних експедицій. Дисертація складається зі вступу, двох основних розділів, висновків і додатків. У другому розділі дисертант розглядає спеціальну наукову літературу і критично оцінює висновки українських та іноземних фахівців стосовно характеру та періодизації пам'яток культури. Також коротко подається історія досліджень, розглядаються поселення та поховання, при цьому аналізуються угорська, фесалійська, болгарська, українсько-румунська мальована кераміка. Висвітлюється проблема появи та зникнення розписного посуду і пропонується відносна (релятивна) хронологія поселень із виділенням періодів А та Б. У третьому розділі проаналізовано трипільську кераміку з різною технікою орнаментативної, поширену на західноукраїнських теренах: заглиблену, канельовану, розписну, гребінцеву. Дисертантом була розроблена типологія кераміки і встановлена її хронологічна послідовність розвитку за фазами: незвиська, шипинецька А, залщицька, городницька, більченська, кошилівська. Крім того, коротко характеризувалися пластика та знаряддя виробництва. Дисертація була успішно захищена, а науковий керівник проф. В. Стоцький відзначив високий науковий рівень дисертанта. Ця робота була оригінальним дослідженням, що свідчило про чудове знання матеріалу, володіння методикою, вміння аналізувати і робити переконливі висновки.

Основні положення дисертації автор виклав у доповіді «Українська мальована кераміка у європейському неоліті» на Другому українському науковому з'їзді в Празі (1932 р.), де розглянув трипільську кераміку на широкому культурно-історичному фоні, порівнюючи з неолітичними пам'ятками Подунав'я [8].

Діяльність О. Кандиби як науковця була плідною та багатогранною. Він проводить польові експедиції, працює в археологічному відділі чеського Народного музею в Празі, як асистент викладає на семінарах в Українському вільному університеті, де кафедру археології очолює В. Щербаківський. Після отримання від Словацького інституту (Прага) стипендії, молодий вчений вирушає у подорож Європою. У Відні він

опрацьовує колекції трипільських поселень Городниці і Шипинці та неонеолітичних пам'яток Трансильванії. В музеях Берліна вивчає матеріали із Шипинців та багаточислового поселення біля с. Кукутень у Румунії, від назви якого і походить назва спорідненої з Трипіллям культури Кукутень. Він знайомиться з відомими німецькими вченими, зокрема, із проф. Г. Шмідтом, автором розкопок кукутенського поселення, який схвально відгукувався про роботи молодого дослідника [9]. О. Кандиба подорожує Німеччиною (Потсдам, Вісмар, Любек, Гамбург), відвідує Париж. Крім того, оглядає археологічні зібрання музеїв Праги, Кракова, Львова, Чернівців. Результатом цих досліджень стало кілька статей. В одній з них публікується невелика колекція трипільських знахідок із перших розкопок у Середньому Подніпров'ї В. Хвойка, чеха за походженням, який підтримував тісні стосунки з Л. Нідерле; колекцію було передано до Археологічного інституту Кардового університету [10]. У статті трипільська кераміка розглядається в широких територіальних межах від Дніпра до Поділля, Галичини, Буковини і Румунії (Кукутень), порівнюються матеріали віддалених, периферійних областей. О. Кандиба звертає також увагу на посудини з домішкою товченої черепашки у тісті, що орнаментувалися штампованим гребінцевим декором. Таку кераміку вчений пов'язував із неолітом Північної України, а не з трипільським культурним колом. Однак це припущення не підтвердилось наступними дослідженнями. В іншій статті описано ще не вивчені крем'яні та кам'яні знаряддя з трипільських поселень Східної Галичини. Ці вироби автор розділив за призначенням на 12 груп. За формою було виділено типи та варіанти - сокири, долота, клини, ножі, скребки тощо. Археолог дійшов висновку, що кам'яна індустрія трипільських племен була тісно пов'язана з аналогічним виробництвом культур паскової кераміки. Супутній посуд за формою та декором має спільні риси з неолітичною керамікою Подунав'я [11]. Не забуває молодий, але вже відомий археолог про польові дослідження. У 1932 р. він проводить рятівні розкопки поховань латенської епохи в Кобелісах біля Праги, бере участь у дослідженнях на півдні Чехії, у печерах Моравії. У цьому ж році Кандиба починає працювати у складі експедиції, яку проводила Американська школа передісторичних дослідів разом із музеями Фогг і Піботі Гарвардського університету. Експедиція працює в Югославії, на поселенні Старчево, де розкопувалися пам'ятки неоліту та бронзового віку. Співпраця з Американською школою

передісторичних досліджень тривала до 1938 р. За короткий термін вчений підготував низку доповідей для форумів Українського історичного філологічного товариства в Празі, в тому числі й присвячені важливій проблематиці розвитку неоліту-енеоліту Європи: «До неолітичної орнаментики Дністро-Дунайської області», «Старчевська фаза середньодунайського неоліту», «Техніка посудин на ніжці в пасковій кераміці» тощо. В цей же час він відвідує музеї Югославії, Болгарії, Румунії, Угорщини, Австрії. Глибоке вивчення проблем неоліту-енеоліту, володіння дев'ятьма європейськими мовами, надзвичайна енергія й працьовитість дали змогу О. Кандибі стати одним з провідних європейських фахівців, зокрема він був заявлений як доповідач на Першому інтернаціональному конгресі преісториків і протоісториків, що відбувся 1932 р. у Лондоні [12]. У доповіді вчений доводив існування тісного зв'язку між українською та румунською (тобто трипільською і кукутенською) розписною керамікою, яке підтверджується моделюванням форм посудин та їх спіральною орнаментациєю. Зазначені спільні риси дозволили автору румунську та українську зони поширення культур об'єднати вже на вищому культурно-історичному рівні у єдиний регіон - Дністровський. Взаємовпливи між Дністровським регіоном і неолітичними культурами Подунав'я окреслюють спільний Дністро-Дунайський ареал [13]. У 1936 р. з'являються дві статті О. Кандибі, присвячені спіральній орнаментациї неолітичної кераміки Дністро-Дунайського регіону. Такий декор розглядається за територіальними групами: українська, молдавська, трансильванська, югославська (включаючи частину Болгарії та Угорщини), культури лендельського кола, комплекс Бюкк, середньоевропейська група [14]. Автор робить висновок, що кругова спіраль є однією з основних орнаментальних схем кераміки української групи і одночасно характерною для Дністро-Дунайської області. Розвиток такого декору та тривалість його використання може свідчити про певний світоглядний зміст орнаментациї. У пізнішій, ґрунтовнішій статті вчений аналізує роботи Л. Чикаленка і віддає данину одному з перших дослідників, який почав вивчати орнаменту трипільського розписного посуду. О. Кандиба розширив хронологічні і територіальні межі своїх пошуків. Він виділяє типи і варіанти S-подібної дуги, тим самим створивши класифікацію спірального орнаменту. Вчений припустив, що спіральний декор на кераміці поширювався в Східну і Центральну Європу саме з території Подунав'я. Сучасні дослідження цілком підтверджують думки археолога стосовно походження спірального орнаменту.

1937 рік, мабуть, став найвдалішим у науковій кар'єрі О. Кандибі, коли за сприяння Природничого музею у Відні виходить з друку ґрунтовна праця, присвячена дослідженню трипільського поселення Шипинці на Буковині [15].

Саме поселення було виявлене у 1893 р. місцевим учителем В. Арійчуком. Тоді ж почалися регулярні дослідження пам'ятки, у розкопках якої беруть участь проф. Чернівецького університету Р. Ф. Кайндль, директор віденського Мистецько-історичного музею Й. Сомбаті, Є. Костін та ін. У результаті розкопок було виявлено потужний двошаровий культурний горизонт, рештки будівель, зібрано значну кількість посуду, пластики, різноманітних знарядь виробництва. Матеріали розкопок викликали жвавий інтерес серед європейських вчених. Спеціальні праці, присвячені аналізу шипинецьких знахідок, написали видатний англійський археолог Г. Чайльд, відомі українські вчені ХВ. ВОВК та Л. Чикаленко [16]. На жаль, здобутий матеріал було розпорошено по багатьох наукових установах Відня, Берліна, Бухареста, Праги, Кракера, Львова, Чернівців. Але О. Кандиба завдяки системному і всебічному опрацюванню матеріалів зміг зібрати і класифікувати знахідки у фундаментальному дослідженні, актуальному і нині.

У першому розділі монографії розглянуто культурні області стрічкової кераміки та мальованого посуду, до яких включено культурні групи так званої молодшої спіральної-меандрової кераміки, Бюкк (Богемія), де пізніше відчувається вплив тиської (лендельської) культури, що сягає ареалу моравської мальованої кераміки. У Середньому Подунав'ї після ранньої фази культури Старчево в Югославії, Банаті, Семигороді розвивається культура Вінча-Гордош. В Угорщині, на думку автора, на основі культури Старчево виникає кераміка типу Тиса I і II. У Східному Семигороді (Трансильванія) локалізується група мальованої кераміки, що тісно пов'язана з молдавською групою (культура Кукутень). Молдавська (румунська) група поєднана з українською областю мальованої кераміки (культура Трипілля). У Валахії та Болгарії до цього кола залучається культура Гумельниця, а у Фесалії певний зв'язок простежується у кераміці фази Діміні. Зазначені області споріднені між собою і становлять частини кола культур стрічкової кераміки, до якого також входить українська група. У другому розділі аналізується саме українська (трипільська) група мальованої кераміки. Тут викладено основи періодизації пам'яток указаної групи, з виділенням двох ступенів розвитку - раннього А та пізнього Б. У межах

цих ступенів окреслено фази, назви яких пов'язані з найбільш виразною керамікою відомих на той час поселень. Також розкриваються особливості орнаменталізації посуду, характерного для кожної фази. Наприклад, для ранньої незвиської фази типовою є кераміка із заглибленим орнаментом, канельованим і розписним декором. Розписний малюнок виконаний білою фарбою з чорним обрамленням на світло-червоному тлі. Окреслюється територія поширення цієї кераміки. Для всіх фаз були виділені основні типи посудин (миски, кубки, кратери, амфори тощо) і прослідкована еволюція форм. Особливу увагу приділено стилю орнаменталізації, при цьому детально розглянуто різновиди спіральної схеми та її розвиток. Окремо описана так звана кухонна кераміка, пластика, вироби з каменю, кременю, глини, кістки, рогу і металу (мідь).

Основний третій розділ присвячено власне матеріалам поселення Шипинці. Археолог чітко розмежовує матеріали, що стосувалися двох різночасових культурних горизонтів - періодів А та Б. Кераміка періоду А входить до заліщицької фази, періоду Б - до перехідної городницької фази. Сьогодні зрозуміло, що О. Кандиба дещо заглибив у часі кераміку Шипинців Б. Уся кераміка розглядається за трьома групами - А, В, С. Посуд групи А прикрашався поліхромним (малюнок чорною та білою фарбами на червоному тлі) та монохромним (червоний декор на білому фоні) орнаментом. Кераміка групи В орнаментована чорною чи червоною фарбами або цими двома фарбами (зрідка у поєднанні з білою) на природному чи мальованому (широкі смуги) тлі. Посуд групи С (за сучасною термінологією кухонний) - з домішкою черепашки у тісті і оздоблений відбитками штампу-гребінця, ямками, насічками. Переважна більшість матеріалів належить до Шипинців Б. Було визначено основні форми та варіанти посудин. Кількість варіантів коливається від двох до восьми, що свідчить про ретельність вивчення колекцій. О. Кандиба детально аналізує схеми орнаменталізації і пов'язує їх із формами посудин, тобто розробляє типологію декору або ж класифікацію кераміки. Автор також коротко характеризує антропоморфну і зооморфну пластику та аналізує знаряддя виробництва.

У останньому, четвертому, розділі визначено хронологічну позицію поселення Шипинці в системі трипільської культури західноукраїнських земель, а також споріднених культур інших територій. Так, Шипинці А порівнюються із Заліщицями (Подністров'я), Кукутень АВ (Румунія), Аріушд (Трансильванія), що підтверджено сучас-

ними дослідженнями. Шипинці Б синхронізуються з Кукутень В. На широкому тлі зіставлено також поселення решти фаз трипільської культури Східної Галичини з іншими культурно-історичними утвореннями європейського неоліту-єнеоліту. Визначивши місце Шипинців у межах української групи, О. Кандиба констатує, що пам'ятка має свої локальні відмінності. Передбачення вченого підтвердили дослідження останніх років, коли низку пам'яток Пруто-Дністровського регіону було об'єднано в окрему шипинецьку локально-хронологічну групу «західної» генетичної лінії розвитку Трипілля (західнотрипільська культура). Важливе те, що О. Кандиба першим запропонував розглядати українську групу як споріднену з молдавською й трансильванською групами мальованої кераміки. Це припущення не втратило свого значення і у наш час, бо вчені-трипіллязнавці вже розглядають Кукутень, Аріушд, Трипілля як єдину культурно-історичну спільність. Монографічне дослідження трипільського поселення Шипинці є одним з кращих зразків вивчення важливої й масової категорії знахідок, а саме - кераміки, і дає чітке уявлення про керамічний комплекс культури Трипілля у Прикарпатській Україні, що сприяє розумінню складних історичних процесів у другій половині IV - на початку III тис. до н. е. і тієї ролі, яку відігравала у них трипільська культура.

Співпраця з американськими археологами не обмежилась розкопками в Югославії. Біографи О. Кандиби пишуть, що науковець перебував у США між 1933 і 1935 роками і працював експертом у різних музеях країни. Він також викладав у Гарвардському університеті у 1936 та 1937 чи 1938 роках [17]. У США О. Кандиба активізує наукове життя української діаспори: 1939 р. за його редакцією виходить з друку «Збірник Українського наукового інституту в Америці», де містилась і стаття самого вченого [18]. Ця розвідка присвячена ранньому періоду тієї групи західноукраїнської мальованої кераміки Галичини, що відповідає локальному ареалу, пов'язаному з подунайською областю. За відсутності на той час добре стратифікованих поселень О. Кандиба застосовує типологічний метод, коли за способом орнаменталізації, формою посудин та елементами декору вибудовують типологічні ряди, які починаються примітивними формами з круговою спіраллю і закінчуються розвиненими формами та зникненням спірального декору. За цими відмінностями визначають категорію кераміки: «рита» (заглиблена), незвиського типу, «жолобкована» (канельована), старша шипинецького, заліщицького, городницького, більчецького

та кошилівецького типу. Найстаршій кераміці (ступінь А) відповідають перші три категорії, решта віднесена до молодшого ступеня Б. У статті також коротко описано (із залученням широких аналогій) кожен зі згаданих категорій кераміки, форму посудин та характер орнаментальних схем. О. Кандиба слушно зазначив, що заглиблена кераміка належить саме трипільській культурі, а не є проявом якоїсь привнесеної окремої культури, як це вважав Л. Козловський. Важливим спостереженням вченого було те, що посуд із заглибленим орнаментом існував на периферійних територіях довше ніж у Західній Україні, де його разом із розписною керамікою незвиського типу заступає кераміка старшої шипинецької та заліщицької категорій. Таким чином, ця розвідка була продовженням розробок періодизації культури, які науковець розпочав у власному дисертаційному дослідженні.

Великою заслугою вченого стала розробка періодизації трипільських пам'яток Дністровського регіону. Сьогодні вітчизняні фахівці щодо культури Трипільля найчастіше використовують доповнену і дещо перероблену періодизацію Т. Пассек. Румунські археологи, досліджуючи культуру Кукутень, дотримуються вдосконаленої схеми Г. Шмідта. Проте основні положення періодизації, що її запропонував О. Кандиба, не втратили актуальності й нині. Зокрема, періодизація Трипільля польського археолога К. Маєвського (1947) до жодних важливих змін у схемі О. Кандиби не призвела, а періодизація В. Маркевича поселень Північної Молдавії (1981) за логікою побудови перегукується зі схемою Олега Олександровича. До появи праць О. Кандиби археологи використовували періодизацію трипільських поселень Л. Козловського, який на основі керамічних комплексів розділив трипільські матеріали на три групи пам'яток - Незвисько, Більче Золоте, Кошилівці. Проте така схема виявилась занадто загальною - в ній не були враховані важливі риси низки археологічних об'єктів. О. Кандиба запропонував більш детальне членування трипільських старожитностей. Він виділив сім основних форм керамічного посуду, що тривалий час без суттєвих змін зберігали типове профілювання та пропорції. Увагу привертає більш мінлива ознака - орнаментация кераміки, а саме - техніка нанесення декору, характер візерунка, головні орнаментальні схеми, кольорова гама композицій. Грунтуючись на типології та класифікації мальованої кераміки, пам'ятки цієї території він розділяє на два періоди - ранній А та пізній Б. У періодах відповідно виокремлюються п'ять фаз розвитку. Найранішою фазою

періоду А є незвиська, для якої характерна кераміка із заглибленим візерунком, канельованим декором, розписним малюнком, виконаним білою фарбою в облямівці чорних смуг і чорних ліній між ними на червоному тлі. Незвиську фазу можна співвіднести з Кукутень А в Румунії. Друга фаза - заліщицька (період А), до якої, крім пам'яток Подністров'я, занесено поселення Шипенці А (Буковина). Розписна кераміка представлена двома різновидами - заліщицьким, коли чорний малюнок підкреслюється тонкими червоними лініями або візерунок виконано чорною чи червоною фарбами. Розпис нанесено на білувате тло. Інший шипинецький різновид - чорний малюнок з обводкою білими лініями чи крапками на червоному тлі. Відзначимо, що окремі елементи цього різновиду розпису нагадують незвиський малюнок. Ця фаза відповідає Кукутень АВ.

Городницька фаза, проміжна між періодами А і Б, характеризується керамікою з так званим позитивним чи негативним розписом чорною фарбою на білому, зрідка на червонуватому тлі. Трапляється також біхромний малюнок чорною і червоною фарбами та монохромний візерунок лише червоною фарбою. Наступна більчевська фаза вже належить до періоду Б і репрезентована керамікою з чорним розписом, іноді у поєднанні з червоними лініями на червонуватій поверхні. Спіральний орнамент помітно спрощується. Заключна фаза - кошилівецька (період Б), коли посуд прикрашається чорною або білою фарбами на червоному тлі, чи чорною і червоною фарбами на білому тлі. Простежується розпад спіральної орнаментации. Останні дві фази кореспондуються з Кукутень В.

Були також охарактеризовані різноманітні спіральні схеми - S-подібна дуга, спіраль кругова, меандрова, волютна. Відмічено тенденцію до розпаду спірального орнаменту на окремі елементи (еліпси, тангенти, метопи). Попри обмеженість джерелознавчої бази, було окреслено райони поширення кожної фази та наведено аналогії серед матеріалів пам'яток Трипільля сусідніх територій. Періодизація, запропонована О. Кандибою, одним з кращих археологів-аналітиків і знавцем європейського неоліту, показує тісну генетичну спорідненість форм і орнаментів трипільської кераміки із синхронними культурами Подунав'я, що й було підтверджено дослідженнями останніх років.

Важливе місце в житті О. Кандиби посідає поетична творчість та суспільно-політична діяльність. У 1929 р., паралельно з науковою діяльністю він вступає в Організацію українських націоналістів, що її цього ж року заснував

полковник Євген Коновалець. Коли у 1936 р. Міжуніверситетський інститут у Римі запрошує вченого до Італії, О. Кандиба, крім поглиблення наукових досліджень, готує видання творів української літератури у перекладі на італійську мову. Там же він знайомиться з головою Проводу ОУН [19]. У 1935-1939 рр. водночас з появою головних наукових статей і монографії О. Кандиба (Ольжич) друкує свої вірші, що прославили його як визначного українського поета (збірки «Рінь», «Вежі»). Тоді ж він організовує культурну реферантуру ОУН і закликає українську інтелігенцію до співпраці. Відгукнулись митці О. Стефанович, М. Чирський, Л. Мосендз, Є. Маланюк, М. Михалевич, Р. Лісовський, У. Самчук, О. Теліга та багато інших.

У 1938-1939 рр. в Україні розгортаються державотворчі процеси, що призвели до проголошення самостійної Карпатської України. Як уповноважений заступник голови Проводу ОУН А. Мельника, О. Кандиба разом із Р. Шухевичем, М. Колодзінським, З. Косаком та іншими перебуває у вирі подій і стає одним із засновників Карпатської Січі. Після розгрому угорськими військами Карпатської України на заклик О. Кандиби розпочинається партизанська боротьба, але сам він потрапляє у полон і опиняється у концентраційному таборі. Друзям вдалося зволити його, і після цих подій О. Кандиба повністю занурюється у політичні та революційні процеси. Після нападу німців на СРСР А. Мельник призначає О. Кандибу організаційним керівником на східноукраїнських землях. Він пере-

їздить до Кракова, потім до Львова, Рівного і разом із похідними групами опиняється у рідному Житомирі, а згодом - у Києві.

Наказом з Берліна у листопаді 1941 р. діяльність ОУН було заборонено і О. Кандиба вже нелегально продовжує організаційну роботу. Він намагається врятувати захоплених гестапо своїх соратників, але у лютому О. Телігу, І. Ірлявського, М. М. Телігу, проф. Гупало та багатьох інших було розстріляно у Бабиному Яру. О. Кандиба намагається налагодити контакти з бандерівським крилом ОУН і веде переговори з Р. Шухевичем (генерал Чупринка). За його ініціативи відбуваються зустрічі патріотичних сил, в результаті чого постала Всеукраїнська національна рада, до якої влилась Українська народна рада Закарпаття.

Після арешту О. Кандиба потрапляє у табір смерті Саксенгаузен і опиняється у спеціальному блоці для найнебезпечніших ворогів рейху, де на той час уже було майже все керівництво ОУН та УПА - Бандера, Мельник, Стецько, Габрусевич, Льницький, Бульба-Боровець та ін. У червні 1944 р. після тортур О. Кандиба (Ольжич) помер у камері, тіло небіжчика було спалене у крематорії. Дізнавшись про загибель сина, у Празі пішов із життя поет О. Олесь.

Наукові розробки талановитого вченого стали вагомим внеском у трипіллязнавство, а його археологічний доробок є актуальним і в сьогоденні. Науковець, поет, культурний і політичний діяч Олег Олександрович Кандиба все своє життя присвятив відродженню рідної України.

1. *Оглоблин О.* До питання про походження О. Олесь (1878-1944) // Український історик.- 1985.- № 1-4 (85-88).- С. 165-166.
2. *Череватенко Л.* «Я камінь з Божої праці» // Ольжич О. Незнаному Воякові.- К., 1994.- С. 353-354.
3. *Череватенко Л.* Я камінь ...- С. 362.
4. *Винар Л.* Наукова діяльність д-ра Олега Кандиби // УІ.- 1985 - Ч. 1-4.- С. 59; *Михайлина Л., Пивоваров С, Рідуш Б., Старик В., Чеховський І.* Олег Кандиба - дослідник старожитностей України // *О. Кандиба.* Шипинці. Мистецтво та знаряддя неолітичного селища.- Чернівці, 2004.- С. IX.
5. *Мовша Т.* Археологічна спадщина Олега Кандиби в контексті сьогодення // УІ.- 1999.- № 2-4 (141-143).- С. 55.
6. *Винар Л.* Наукова діяльність ...- С. 60, 68-69.
7. *Кандиба О.* Досліди на галицькому Поділлі в рр. 1928 та 1929 // ЗНТШ.- 1937.- Т. CLIV.- С. 1-14; *Пастернак Я.* Нові археологічні набутки Музею Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові за час від 1929—1932 р. // ЗНТШ.- 1933.- Т. CLII.- Вип. II.- Ч. II. Енеоліт.- С. 8-9.
8. *Винар Л.* Наукова діяльність ...- С. 73-74.
9. *Мовша Т. Г.* Олег Кандиба (Ольжич) - археолог // Археологія - 1999.- № 4.- С. 147.
10. *Kandyba O.* Tripilské památky ve sbírkách Archeologického Ústavu Karalovz universiu // Památky archeologické.- 1932.- Vol. II.- P. 35-38.
11. *Kandyba O.* Kamenné nástroj neolithické malované keramiky v Halici // Obzor Praehistorický.- 1930-1933.- Vol. IX.- P. 32-56.
12. *Kandyba O.* The Dniestro-Danubian Region // Procetdings of the First international Congress of Prehistoric and Protohistoric Sciences.- London: Oxford University Press, 1932.-P. 27.
13. *Мовша Т.* Археологічна спадщина О. Кандиби в контексті сьогодення // УІ.- 1999.- № 2-4 (141-143).- С. 62.
14. *Kandyba O.* Die forlaufende Spiral in der bandkeramischen Ornamentik // Archiv für Anthropologie Я Noue Folge.- 1935.- Bd. 23.- S. 266-308; *Kandyba O.* S-spiral in the decoration of the Dniestro-Danubian Neolithic pottery // American journal of archeology.- 1936.- Vol. 40.- N 2.- P. 228-245.
15. *Kandyba O.* Schipenitny. Kunst und Geräte eines neolithischen Dorfes.- Wien-Leipyig, 1937.- 156 s.
16. *Child V.G.* Schipenitzi a Late Neolithic Station with Painted Pottery in Bukowina // The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Irland.- London, 1923.- Vol. LIIL.- P. 263-288; *Вовк Хе.* Ви-

роби передмікенського типу у неолітичних становищах на Україні // Матеріали до українсько-руської етнології.- Львів, 1905.- Т. VI.- С. 24-25; *Čikalenko L.* Die Bedeutung der Schzpenityer Ansiedlung für das Verständigung der Entwicklung der ukrainischen bemalten Keramik // Odbitka y Księgi Pamiątkowejku czci

Dr. W. Demetrykiewicza.- Warszawa, 1931.- S. 1-10.

17. *Михайлина Л., Пивоваров С.* ...- С. XXVIII.

18. *Кандиба О.* Старша мальована кераміка в Галичині.- Сент-Пол; Міннесота; Прага.- 1939.- С. 129-157.

19. *Чрвеватенко Л.* Я камінь ...- С. 378.

S. Ryzhov

THE SCIENTIFIC HERITAGE OF O. KANDYBA (OLZHUCH)

This historiographical review is dedicated to the life way of the prominent scientist, the archaeologist and the no ordinary politic, the cultural worker and the poet.